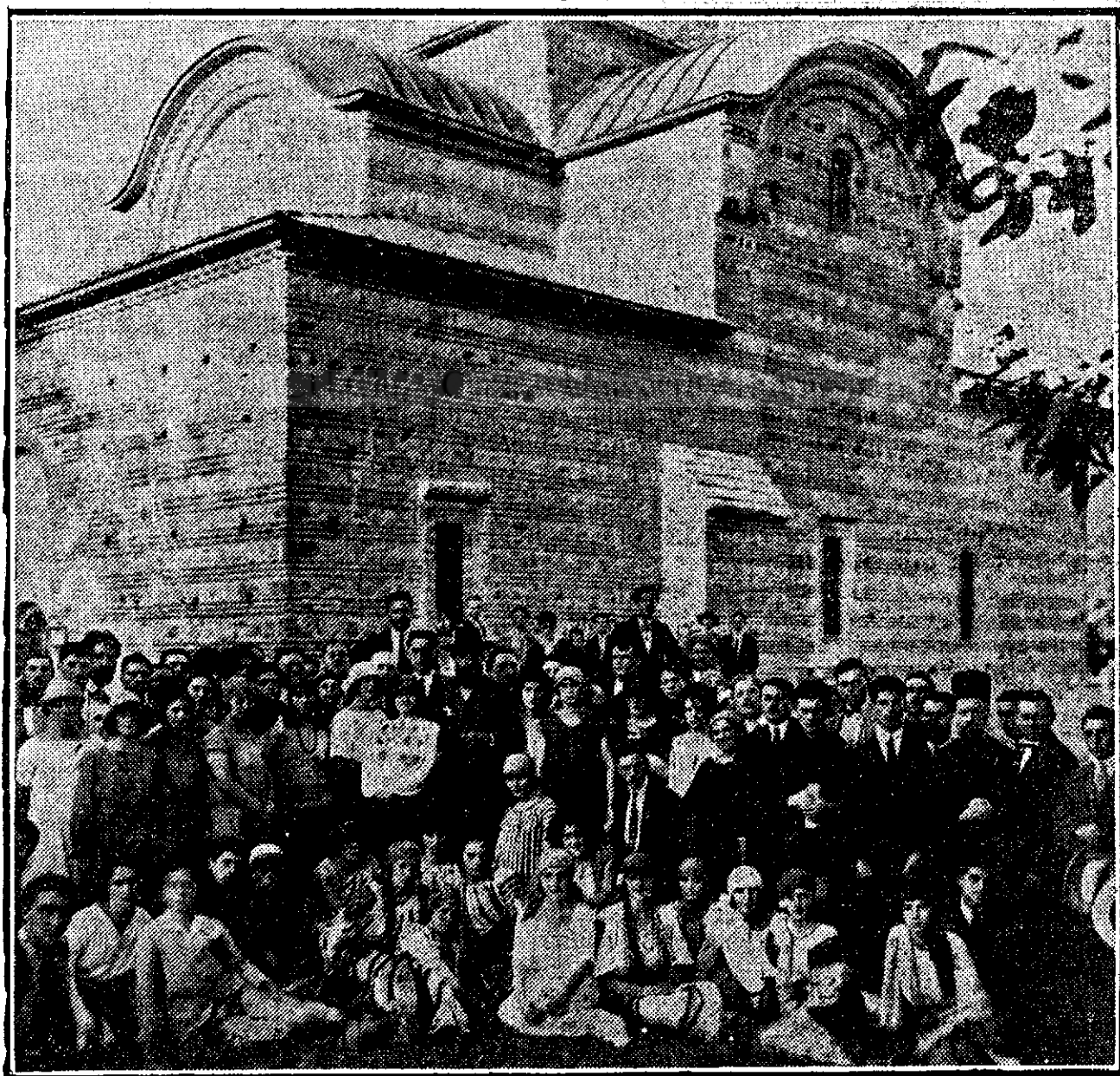

UNIVERSUL LITERAR

Supt conducerea D-lui N. IORGA

Visita Universității populare din Vălenii-de-Munte la Mănăstirea Domnească din Curtea-de-Arges. (Vara 1924).

IN SECUIME

— Constatări și datorii —

de N. IORGA

N'am vazut până acum două-trei săptămîni partea aceea, ciudată, de țară ardeleană, pe care numai obiceiul noii geografii, basată pe usul comun, o cuprinde în Ardeal, pe cînd odată Secuimea era un teritoriu cu totul deosebit: altă înfățișare a pămîntului, altă grupare a satelor, alt caracter al locuinții și altă împodobire a ei, alt tip al locuitorilor înșiși, purtînd un port ca al Românilor și vorbind o limbă ca a Ungurilor, fără a fi pe deplin nici Unguri, nici Romîni.

Dela Brașov, pe o zi de neguri grele și de prigonitoare ploaie, cu toate zările prinse și închise, șoseaua duce printre lanuri de proprietate mică, seculară, foarte bine îngrijită și foarte răsplătitoare, în marginea turmei de căsuțe cu vîrfurile de țigla roșie, de-asupra cărora marele turn călos al bisericii-castel se înalță pentru a străjui în fața primejdiei. Aici sînt Sașii, al căror sat nu e decît o frîntură de oraș, ai căror țerani nu se deosebesc prea mult de frații lor, cetățenii din vecinătate.

Unde încep, exact, Secuții, aceasta o spune harta etnografică prin pînza ei de culoare, o spune și numele, de un sunet noduros, al grupărilor rurale, peste blocul arhaic de silabe al cărui s'a așternut, în noua titulatură oficială, și contrafacere românească. Dar trebuie să aștepti puțin ca să dai de o priveliște absolut deosebită de cea de până aici.

Castelele, ascunse în marile parcuri, adesea sălbătăcite, lipsesc pe aici, de și nu e colț de țară săcuiască în care, de-a lungul veacurilor, să nu se fi dus lupta de fiecare moment între neînfrîntul soldat sau «ofițer» sătesc și între mîndrul senior

furișat, cu ambiții monarhice aduse din stepă. Dar această țerătime legată de străbune datini și-a făcut adăpostul cu totul altfel decît vecinul germanic. Cărui i-a smuls de altfel atîtea elemente vădite în urmașii lui prin părul de grîu copt și ochii de palidă cicoare.

După țara cărămizii și a oalei de coperiș sîntem aici în aceea a înghetărilor de lemn cu înalt juguiu de șindrilă de-asupra palanului deschis, a cerdacului asemenea cu acela al Romînimii de munte. Toată arta se trudește asupra acestui material, pe care-l taie, îl sapă, îl brodează. La porți, alături de cele două «stele» de piatră, aspre ca în anticul Orient, înfipte de o parte și de alta a intrării în curte, vezi toate formele pe care o închipuire bogată le-a putut da materialului lemnos: unii stîlpi au mici căciulițe șindrilitate, ca un zbîrciog, de-asupra parului, la alții o scîndurică e răzimată strîmb de același suport, pe alocurea de-asupra tăbliilor se alcătuieste o întregă strășină, ba chiar un adăpost de porumbei, cu fereștrăuțele rotunde în șir. Ar fi de făcut studii serioase asupra acestei arte populare.

Lumea nu iese la iveală însă ca în satele noastre. E mai ferită, mai rece, pe alocuri ai zice chiar: dușmănoasă. Fețele variază dela un loc la altul, dela o casă la altă casă: unii Secuți au toate caracterele Romnului moldovean, alții se apropie de rasa blondă a unora dintre Sași, mai germanici decît ceilalți; cîte un exemplar presintă încă palida figură turco-finesă cu crăpăturile strîmbe ale micilor ochi negri în îngustul chip zbîrcit.

În mijloc, acești răzleți și veșnic amenințați și-au făcut tir-

gul, mai bine *Tirgoviștea*, căci acesta e sensul numelui de Vasarhely, pe care l-am prefăcut în Oșorheiu, ori, mai cărturărește; Vașarheiu.—oficial: Tirgul Secuilor.

Interesant orașel prin strădițele lui întortochiate, atît de tăcute, prin răsplînturile umbroase, prin marea piață care mai păstrează cutare casă cu două rînduri avînd sus supt coperemintul triunghiular cerdacul pe stîlpi.

Locuitorii nu sînt, cu toată aparența și cu toată predominarea decisivă a elementului pur secuiesc, de o singură origine. În margine săteni așezați la meșteșuguri, circiumari aciuși la pînda mușterilor, brutari și altă sărăcime. Aceștia, numai aceștia se țin de singura seminție secuiască. Incolo centrul a fost al altora.

Priviți unele firme: nume armenesti, de-ale Armenilor Moldovei, se mai păstrează încă în ortografie maghiară. La cutare fereastă în lături, fata cu obrazul oacheș și ochii negri are un tată Armean și cîtă deosebire între înfățișarea ei și roșia, plina figură a mamei, o Maghiară, care privește cu aceeași curiozitate pe drumeții valahi! Și Greci au fost pe aici, Greci adevărați și falși «Greci», ai Companiei de comerț. A lor, a acestei burghesii străine, și nu a sătenilor de graiu unguresc a fost piața.

Și pe o strădiță a Grecilor, pe lîngă o căscioară ruinată ajungi la un paraclis de piatră, în care tînda e despărțită de navă prin curioși stîlpi sculptați. Acolo se face, de un preot tînăr, în fața cîtorva soldați și a unor femei cu tulpane negre, slujba românească.

Șapte ani dela așezarea stăpînirii românești la atîta se reduce în viața religioasă împărțirea noastră. Două regimente în adevăr dau orașelului mișcarea viaie și cochetă a ofițerilor noștri, și soldații

ducându-și caii la adăpost, cercetează cu ochii ce se petrece după perdele. Colonelul comandant străbate încet marea piață a unui negoț de mult în scădere. Dar administrația — cu o comună în care firește n'avem niciun rost — se reduce la trei comisari de poliție și la un prefect care trebuie să fie pe undeva, la un agent sani-

tar cu «nemunerație mică după budget». Vre-o zece-douăzeci de familii vegeteasă, fără tradiții.

*

Clopotele dela bisericile ambelor confesiuni secuiești, catolică și calvină, sună bucuros la sfârșitul slujbei în această zi de Duminică. Trotoarele se umplu de lume gătită serbătorește. In-

mersul încet, în ținuta demnă, în paza privirilor e ceva din semnele unei vechi burghesii autonome, la unii și disciplina seculară a «cetățeanului» calvin.

Un sentiment de respect și se impune, și-ți pare bine că ai. Pe acești oameni cari sînt acasă la ei trebuie să-i înțelegi, să-i înțelegi bine, înainte de a-ți clădi cuibul alătura.

Galbenii

VIII.

Tata și mama.

Coboară o trăsură către noi:

E tata și cu mama. Unde merg
Gătiți de drum bătrînii amindoi?

Mă'ndeamnă inima grăbit s'alerg
In calea lor cucernic să mă'nchin.
Intineresc părinții mei cînd vin:
Cu fulgere de brațe lungi mă string.

Nestăpinindu-i, ochii mamei plîng,
Și vrea să-mi spună mama numai mie
Ceva, din cîte poate spune-o gură
In ceasuri rari, de mare bucurie.

Privirea mamei fulgeră auioasă
Ca niciodată 'n ochii ei acum.

De-odat' o văd că sare din trăsură:
— Mă'ntorc cu tine, dragul mieu, acasă...

Și pleacă singur tata azi la drum.

IX.

Fintina.

Așa am pomenit fintina asta

De mic copil, cum o cunosc bătrînii
Cu ciutura, în tanț de fier legată.
Iar cumpăna, tot înăltîndu-și creasta
Cit salcia vecină așezată
Jelește dusă 'n repezeala minii.

Odată am văzut un călător
Grăbit, plecîndu-și ciutura la gură
Să-și potolească setea, din isvor.
Dîh cit sorbia, părea că nu se'ndură
Să lese ciutura din mina lui
Il insetase lungul drumului

Glumînd, din prag, strigă la el morarut:
— Ia sama, să nu bei fintina toată.

Răspnse călătorul c'avea darul
D'e'ntelegiune binecuvîntată:
— De-ai veacui, morare, — atîția ani
Cit n'o seca izvorul vin de apă,
Insdravenit ca tarii bolovani
In tine moartea n'ar putea să'ncapă.

Volbură Poiană

R. U. R. de Capek

de Ion Sân-Giorgiu

De la teatrul de idei al lui Ibsen, drama modernă a evoluat repede spre teatrul cerebral, în care oamenii nu sînt nici individualizați ca în anumite piese „à thèse” franceze, nici tipizați ca în dramele mohorite ale marelui nordic, ci sînt pur și simplu marionete în care se intruchipează ideologia cea mai îndrăzneală și uneori utopia cea mai neașteptată.

În Germania un Ernst Toller a creat drama socială, în

care nu mai există oameni, ci simple simboluri, iar un Georg Kaiser a făcut din eroii săi, fie intruchipări de instincte primare, fie figuri stranii urmărite de obseșii fantasmagorice. Pretutindeni în Germania se simte sfărțarea de a lămuri în teatru tîcurile adînci ale existenței, tendința care duce pînă la însuși lichidarea legilor consacrate dramatice. Cuvîntul anarhie, pe care un critic l-a scris pentru a califica decadența dramei ger-

mane, nu e de sigur pentru unii scriitori exagerat.

Drumul pe care nu l-au putut deschide Germanii în noua dramă, se pare că l-a deschis Pirandello, care a înțeles că înnoirea dramei nu se poate aduce prin inovații de tehnică, ci printr'o adîncire a sufletului uman, cu toate prăpăstiile lui cele mai nebănuite, care trebuie să rămîie obiectul principal al dramei. Pirandello nu e mulțumit cu ceia ce-i oferă ochiului său de observator suprafața vieții. Psihologia rutinară nu-l mulțumește. Conflictele mari, catastrofele pornesc uneori dela lu-

cruri mici, necercetate și uneori desprețuite. Această lume caută el s'o cunoască, fiindcă nu strigînd după suflet ca impotența afectivă germană se poate crea noul suflet, ci căutîndu-l și descoperindu-l în elementele cele mai banale ale vieții. Pirandello este de fapt în drama modernă revalorificatorul dramei psihologice. Pentru dînsul nimic nu este banal și locul comun chiar devine interesant.

Dar, în încercările de a da un nou suflet și a deschide drum nou dramei moderne, un loc de frunte se cuvine Cehoslovacului Capek, care disproporționează satira pînă la utopie și din veacul mecanice și al formulelor sociale caută să desprindă și să salveze sufletul, care e, ca și la Pirandello, același de totdeauna, format din nesfîrșită iubire.

R. U. R., reprezentînd inițialele caracteristice ale fabricii de oameni artificiali, este intitulată, de către însuși Karel Capek, dramă utopică.

E utopică, nu fiindcă autorul ar fi renunțat la toate regulele dramatice, așa cum au făcut în piesele lor unii dramaturgi germani, ci fiindcă în drama sa Capek imaginează conflictul între oamenii și creaturile lor artificiale care au toate însușirile omenești, în afară de aceea a procreațiunii și în afară de suflet.

Ideie îndrăzneată, fantasmă bolnăvicioasă, vor zice unii, farsă și caricatură zămislită de bunul plac al unui mare ironist, vor zice alții. Și totuși R. U. R. nu a fost scrisă de dragul bluffului și al succesului. Capek nu are o concepție balcanică a literaturii. Capek, trăind într'una din țările cele mai industrializate din Europa, a întrevăzut primejdia mecanisării omenești și distrugerii sufletești. El și-a dat sama — și aici e alături, firește, de modernii germani și de Pirandello — că triumful teh-

nicei asupra vieții, izbînda spiritului asupra sufletului e în detrimentul omenești, care, distrugîndu-și idolii, nu va putea, în goana după creațiuni artificiale, să creeze o nouă religie. Căci nu ajunge religia muncii, fără ca aceasta să ducă la inobilizarea sufletului și la perpetua întinerire a inimii.

Oamenii aleargă după o desăvîrșită liberare din lanțurile muncii și sacrificiilor inutile. Pretutindeni unde e cu putință, eforturile umane se vor înlocui cu eforturile mașinilor, iar, acolo unde mașina nu va putea înlocui pe om, acesta se va mecanisa, se va desindividualisa, va deveni el însuși un mecanism util al mării colectivități, o mică mașină disciplinată și mută.

Capek a imaginat pe un American care, întrecînd toate invențiile lumii, a născocit fabricația artificială a omului. Ca să se economisească rassa aleasă a omului, i s'au fabricat sclavi și sclave de toate categoriile, pentru ca să-l poată înlocui pe om în toate împrejurările. Geniul și cultura a dus pe om la fabricația omului artificial, iar acesta a devenit instrumentul întregii civilizații umane. Ceia ce bătrînul Werstand a născocit și realizat după ani de trudă și după nesfîrșite experiențe, adunînd formule chimice și utilizînd cele mai perfecționate mijloace ale tehnicii, au prefăcut într'o vastă usină de oameni artificiali Harry Domin, directorul fabricilor, inginerul Fabry, director tehnic, dr. Gall, conducătorul secției fiziologice, dr. Hallemeier, conducătorul institutului de psihologie umană, consulul Busman, director comercial, și constructorul Alquist, șeful construcțiilor.

Ei sînt singurii oameni adevărați în această usină, așezată, cum era și firesc, pe pămînt american, și în care toată munca intelectuală, în afară de aceea a invenției, și toată sfor-

țarea tehnică este realizată de către roboți, oameni artificiali, cari sînt educați pentru toate meseriile umane și cari lucrează cu devotament de sclavi și cu energie de mașină pentru împlinirea și multiplicarea operei bătrînului Werstand.

În această lume, în care femeile nu sînt femei și bărbații nu sînt bărbați și care împrăștie zeci de mii de roboți, așa cum, de pildă, o fabrică ar trimite la cele patru colțuri ale universului sardale sau cremă de ghetă, pătrunde într'o zi curiozitatea femeiei.

Elena Glory a aflat de noua minune a minții omenești. Ea voia să-i pătrundă tainele. E îngrozită cînd află că Sulla dactilografa nu e decît o ființă artificială, pe care Domin o poate oricînd ucide, trimițînd-o la presa hidraulică sau în sala de disecție. Și spaima ei crește cînd află că toată populația fabricii e compusă din roboți, manechine de carne cu făptură de om.

Apariția Elenei în mijlocul celor cinci directori inventatori și creatori de sclavi nu rămîne fără consecință. Eternul feminin tulbură și cucerește chiar și pe cel mai rece dintre ei, pe Domin. Explicație decisivă, o cerere în căsătorie cu ceasornicul în mină și Elena rămîne să împartă viața cu Domin.

Toate acestea s'au petrecut în prolog. Până la actul întâiu s'au scurs zece ani. Roboții au fost fabricați cu milioanele. Usinele au trimis corăbii încărcate cu lucrători agricoli, muncitori de fabrici, funcționari și soldați. Universul, pînă în cele mai depărtate țeri și insule, a intrat în stăpînirea sclavilor, cari scutiau de acum înaintea pe oameni să lucreze și să ducă ei războaiele. Roboții duceau ei înșii războaie, precum tot ei erau utilizați pentru stîrpirea grevelor și răscoalelor.

Dar iată că, de unde roboții fuseseră creați ca să slujească

lumea, din sclavi amenințau să devie usurpatori și tirani. Domin și cu tovarășii săi sînt îngrijorați de știrile de revoltă ale roboților cari vin de pe continent. Elena e îngrozită de cele ce vede și aude. Ea nu mai are decît un vis: viața de coșmar în care trăiește să ia sfîrșit. Dar Domin nu se lasă înduplecat.

Ziarele venite cu ultimul vapor aduc vestea războiului balcanic în care roboții fac acte de sălbătăcie, în care roboții s'au constituit în sindicate pentru luptă solidară împotriva oamenilor și pe lângă toate aceste nenorociri se anunță cea mai mare dintre ele, dispariția aproape totală a nașterilor. Paradisul omenesc, în care nimeni nu mai muncește și toată lumea gustă viața, a ajuns un adevărat infern.

Alquist, constructorul, e și el îngrozit ca și Elena de tragedia noului paradis pămîntesc.

— «Nimic Eleno, nu e mai îngrozitor, decît să crezi oamenilor un paradis pe pămînt! De ce nu mai nasc femeile? Fiindcă întreaga lume s'a prefăcut în Sodoma lui Domin!» Acesta e strigătul de desădejde al unuia dintre înfruntătorii omenirii, care-și da sama că munca și iubirea fecundă a fost înlocuită prin surrogatul roboților. Și, cu cît crește printre inventatori conștiința desastrelor apropiate, cu atît crește și conștiința roboților că ei trebuie să stăpînească lumea, fiindcă ei o conduc de fapt.

Chiar în fabrică și în fața Elenei răsună glasul de ură al robotului revoltat: «Voi nu sînteți atît de capabili ca roboții». Rădus, care a citit o bibliotecă întreagă, e plin de despreț pentru decadența umană. El crede în puterea și în ura sa. Dar Rădus nu mai e un robot obișnuit. E un exemplar superior. Doctorul Gall, nemulțumit cu primele ediții, a căutat să creeze altele superioare. El îi

vrea pe roboți mai aproape de oameni. Chiar dacă ar primejdiu propria sa operă și tot îi va înzestra cu o sensibilitate pe care odinioară nu au avut-o. Visul lui e să-i facă să iubească, să-i facă fecunzi. Opera lui va fi desăvîrșită de-abia cînd, după modelul Elenei, va fabrica o altă Elenă, în stare să simtă și să iubească și ea ca Elena lui Domin. Omenirea trece printr'o mare crasă. Pe de o parte scade natalitatea, pe de alta se înmulțesc roboții. O parte din lumea civilisată cere restrîngerea fabricației pentru a dovedi utilitatea rasei umane, o alta, lacomă de capital, cere dimpotrivă intensificarea producției de roboți.

Elena, căreia ca femeie i se revelează toată monstruositatea operei soțului ei, se hotărăște să ardă documentele invenției. Numai astfel, ne mai existînd cheia fabricației, opera sălbatecă de distrugere a adevăratei umanități va dispărea. Intre timp, Domin nu renunță la planurile sale bune. El nu se teme de revolta roboților. Manifestul lor publicat la Havre, îl lasă rece. Contra roboților internaționali va crea o nouă forță: roboții naționali. Acești roboți, cari vor fi făcuți în fabrici diferite, se vor război între ei, și astfel solidaritatea internațională va fi împiedecată. Dar, în clipa cînd Domin plănuiește această neutralizare a puterii roboților, i se anunță revolta propriilor săi sclavi. Ca o mare în furtună încunjură ei locuința inventatorilor. Domin speră să-i poată înfrînge. Crede că, dînd curent electric întregului grilaj de sîrmă, îi va împiedeca să pătrundă pînă la dînsul. Domin nu și reneagă nici în fața desastrelor opera sa. El crede roboții necesari omenirii, căci ei trebuiau să devie sclavii unei omeniri aristocratice și eliberate de teroarea muncii. Totuși se miră de atitudinea lor. I se pare că este

ceva schimbat la ei. Intr'adevăr doctorul Gall a schimbat ceva în fabricația lor și li-a modificat caracterul. El i-a făcut într'adevăr oameni adevărați, capabili să simtă și să urască întocmai ca oamenii. Dar Elena mărturisește că ea a cerut lui Gall să li dea roboților un suflet. Abia acum își dau cu toții sama de primejdie. Lupta pe viață și pe moarte între oameni și uneltele lor a început. Îngroziți ei caută scăparea. Busman o găsește. Pentru libertatea lor vor da roboților invenția. Un schimb decisiv și unic. Dar invenția a fost nimicită de Elena. Nu mai rămîne decît rezistența în fața atacului sălbatic al roboților, condus de neînduplecatul Rădus. Nici încercarea lui Busmann de a-i cumpăra cu bani nu reușește. Roboții cuceresc casa, distrug baricadele și ucid pe inventatori, în afară de Alquist. Rădus strigă triumfător: «Nu mai există oameni. Oamenii ni-au dat prea puțină viață. Voim să avem mai multă viață!».

Iată-i pe roboți conducînd fabrici. Alquist e în slujba lor. Lui i se poruncește să conducă fabrica de oameni. Dar încercările lui Alquist sînt zădarnice: secretul fabricării a fost nimicit de Elena.

Peste douăzeci de ani roboții cari trăesc împrăștiți pe întreaga suprafață a pămîntului vor dispărea, și atunci rassa umană va fi cu desăvîrșire stîrpită. Roboții cer zădarnic înmulțirea. Era tocmai taina care li lipsia. Alquist li spune cu brutalitate: «Roboții nu sînt viață. Roboții sînt mașini». Iar acum nici posibilitatea de a fabrica omul-mașină nu o mai au. Viața e pe cale să se stingă. Alquist stă neputincios în fața tainei. Dar în clipa aceea doi roboți, Primus și Elena, ultimele fabricate ale doctorului Gall sînt în ei revelația divină și salvatoare a iubirii. Primus, omul artificial, descoperă în E-

iena, femeia artificială, farmecele dătătoare de viață ale Evei. Ei stau unul în fața altuia ca înaintea unei revelații divine. Dr. Gall, înainte de a cădea pradă revoltei roboților, își desăvârșise opera creînd pe cei d'întîiu oameni adevărați. Alquist, descoperind iubirea lor, îi binecuvintează ca Dumnezeu pe întîii oameni. Li trimite să se iubească și să se înmulțească. Alquist e fericit că omenirea nu va peri și că din dragostea celor dinții roboți deveniți oameni prin iubire se va perpetua rassa umană, începînd de la capăt lupta ei pentru civilizație.

R. U. R. este de sigur o operă paradoxală. Ca joc al fantesiei poetice este fără îndoială tot ce s'a scris mai îndrăzneț în teatru. Fără a disolva forma dramatică tipică și nerenunțînd la dialogul normal, ori cît de îndrăznețe i-ar fi ideile, drama lui Capek e utopică numai în aparență. În realitate este cea mai convingătoare reabilitare a umanității desbrăcată de civilizație. Capek crede că supracivilizația duce la uciderea sufletului și deci la distrugerea umanității. Roboții nu sînt decît un simbol. Ei sînt omenirea mecanizată, incapabilă să simtă intens, să sufere, să rîdă și să iubească.

Muncitori automați, viața e pentru ei simplă îndeplinire a unei funcțiuni mecanice. Lumea aceasta nouă o va putea distruge pe cea veche, dar nu o va putea înlocui. Există taine în natură pe care civilizația nu le poate adînci. Sînt elemente primare de viață umană, peste care civilizația nu poate trece. Cea ce creiază într'adevăr și durabil este fecunditatea, este iubirea primitivă, iubirea care a legat pe Adam și pe Eva și pe care nici un surogat nu o poate înlocui.

În secolul nostru de supracivilizată saturație, pledoaria lui

Capek pentru iubirea primară și pentru evoluția lentă a umanității de la primitivism la civilizație este de sigur rostirea unui adevăr banal, dar de neînlăturat. Așa cum reușește el în drama sa, scrisă cu puternice caracterisări, cu arhitectonică construcție, cu îndrăznețe

jocuri de idei și într'un dialog viu, să ridice instinctul primar al iubirii fecunde și creatoare de viață la înălțimea unui simbol, Capek creiază, nu numai o operă de paradoxală revoluție literară, dar reintegrează în toate drepturile lui, în parte usurpate, principiul etic al iubirii.

DEZERTORUL

Pe tăpșanul sfărogit, din fața iezăturii, vitele rumegau leneșe, cu capele plecate și cu ochii închiși, ca topițe de văpaia soarelui de amiază, sub săivane și 'n dosul perdelelor de stuh, cîinii dormiau, mi-rîind mut, bătînd aierul cu labele nervoase, ori zvîcnind scurt și clămpănind întăritați și neputincioși spre puzderia roiurilor de muște, care pătau văzduhul încropit.

În fața staniștei, în umbra clocotită, văcarul își puflăia luleaua stînsă, atrînată în colțul gurii, cătînd arare și foarte plictisit spre soarele care parcă nu mai voia să cadă spre chindie.

Și, în liniștea aceasta, în care ori ce șgomot părea supt de arșiță, și departe în largurile cîmpurilor, care tremurau de secetă, zvonia — din cînd în cînd — boncăluitul singuratic al buhaiului.

— Amarnică vîită! — gîndia Timotei văcarul — cum nu se dă ea închisă!... Tot la lărgime..., nu-i place strîmtoarea..., parc'ar fi un haiduc, — așa bate cîmpurile și calcă holdele, nesupărat de nimeni! — Apoi mîntea i se opri la împrejurarea aceia și se miră adînc de ciudățenia firii omeniești. Și, ori cît se frămîntă, nu se putu dumeri: de ce omul, care se ia cu tine de piept pentru o brazdă de iarbă..., țaranul, care te țarmă — dacă ai greșit și ai scăpat un vițel în marginea holdei lui, privește fără nacaz vita aceasta care-i cărăruiește lanul și zimbește privînd spre buhaiul care-i răstoarnă brazdele și căpițele..., ori îi frămîntă sub picioarele bunduce snopii și glugile popușoiului.

— Așa-i omu' nostru! —, hotărâște Timotei, sleit de zăduf.

Închide ochii. O muscuță îi bizîie în obraz. Boncălăiturile buhaiului s'aud din ce în ce mai slabe. Adoarme...

Cîndva tresare. Cîinii bat întăritați în marginea păpurișului. Văcarul se ridică în picioare.

— Na, Retevenu, na!... Na, Vul-deo, na! — dar cîinii nu-l aud.

Timotei privește spre țarc. Poa' ta-i închisă și se miră:

— Ce dihanie-o mai fi și-acolo? Iși ia băltagul și se'ndreaptă spre iaz, îndemîntîndu-se:

— Nea, șarlă! Că n'or fi dat lupii... acu'vara!

Din puzderia țipirigului care se mișcă ușor, i se pare că aude un glas de om. Timotei se oprește. Privește lung, bănuitor și își alungă cîinii, îngroșîndu-și glasul:

— Măi..., cine-i acolo?

Nu-i răspunde nimeni. Doar undeva se îngînă sfîrșitul găinușilor.

— N'auzi tu, măi? — Cine-i acolo?

— Eu! — se aude din desîș.

— Care eu?

— Gligore!

— Gligore'i fi, dar care acela?

Cellalt, parcă s'ar gîndi.

— Măi..., nu răspunzi?

Papura se mișcă și peste șfichiurile ei se ițiește un chip tînăr, tras, cu privirile afundate. Timotei se 'ncruntă, apoi își streșinează ochii.

— Ce cați tu în baltă, măi?... Ia ieși de-acolo!

Verdeața se pleacă și străinul începe să se apropie. Merge greu. La fie care pas, clisa pleoșcăiește și uierător și plesnește, de parcă s'ar desfunda cîte o grapă uriașă.

S'a apropiat. Cămașa-i o sdreanță. Pantalonii par o pojghită de noroiu.

— De unde vii tu, bre? — îl întrebă Timotei, mișcat.

— Cat de... lucru...

— Păi... în papură, bre?... Cine ești tu?

Străinul își pleacă fruntea. Fața-i pare și mai slabă, iar mînile-i tremură, și picioarele parc'ar sta să i se îndoaje.

— Poate-i flămînd... săracu'! — gîndește văcarul. — Cine știe ce păcate l-o ascuns prin papură!. Apoi îl întreabă tare: — Măi, dar... ai mîncat tu ceva?

Cellalt îl privește tăcut. Buza de jos a început să-i se miște ușor, răpede, și 'n colțurile ochilor i se închiagă ca o undă de plîns.

— Tt!

— Hai, bre... și ți-oiu da ceva l...
Hai, bre Gligore, — lasă... de mine n'ai de ce te teme! — și se'ndreap-tă spre staniștea din jurul căreia, cîinii mirite surd spre străinul care s'apropie șovăind, de pare că ar sta să se prăbușească la fiecare pas.

II

S'au învățat laolaltă. Bătrînu-lui îi pare mai cu rost viața asta în doi. De câteva zile undele ploier au mai înviorat cîmpurile și-au mai potolot arșița.

Une-ori, Timotei rămîne la staniș-te. Străinul îi poartă vitele. Face toată treaba ciurdarului, numai nu voiește să se depărteze nicăiri de pe cîmpul cu zări largi, cu cărări limpezi care desvăluie de departe pe cine duc și pe cine-l aduc.

În amurg, cîreada se întoarce la staniște. Păzitorul numără vitele, le închide în țarcuri și începe să-și pregătească cina.

În fața focului Gligore așteaptă mut, stredelînd zările cu priviri bănuțoare. Talangele gonacelor clămpănesc din cînd în cînd, — Alte ori, gardul țarcului se clatină cumplit sub scărpinătura cite unei vite, și noaptea răsună de-o bălângă-neală stăruitoare, ca și cum — sub bolta nesfîrșită a cerului, — ar fi prins să sune clopotul unei slujbe tainice de prea mărire a misterului care învăluie firea. Și'n cupola aceea a capiștii tuturilor credințelor, îndepărtările aprind — pe rînd — luminile tremurătoare ale făclilor acelor misterioare ale stelelor. Hiul zumzăia cu îngînări de cîntec..., în iaz păpurișul și țipirigul foșnesc tainic, aici potolit, aici iute, tremurător, ca niște rugi slujite de duhurile nevăzute ale întunericului... Vitele mugiau slab, abia auzit, de parcă nu el, ci cine știe ce suflețe sbuciumate și-ar geme durerile, în fața altarului nevăzut, pe care-l poate închipui ori ce palmă de pe pămîntul acesta al frumusețelor și suferințelor..

Flăcăul rămîne cu privirile în țarul care se spușește mereu. Peș-te chipul slab, tăciunii întind po-jghite arămii, învrîstate de pete crude, în mijlocul cărora apele ochilor undesc clipociri și mai viu. Vacarul îl privește îndelung, pufăind mereu din luleaua, care — de cele mai multe ori — de mult e stinsă.

— Amărit suflet și flăcăul ista! — gîndește Timotei. Nu vrea el să spună nimic... și cine știe ce-l doare, și cit îl doare!

— Culcă-te, măi băiete..., că'i fi trudit!

— Nu mi-i somn, bade!... Mie așa-mi vine, .. să stau mereu treaz!.. Să nu mai dorm, niciodată!

— Da' ai să te prăpădești, măi Gligore l...

Flăcăul tace. Dar un oftat greu îi clocoțește plămîinii...

„Tare-i e drag lui flăcăul!... Cuminte băiet ar fi, de n'ar sta atît de amărit... Și el are o fată E la curte. Slujește ziua, iar noaptea plînge... Haidăii is răi, și fata-i cuminte..., iar viața ei e un chin.

Bătrînul ostează, și el.

„Ce să facă, dacă-i sărmană?... Trebuie să slujească... Așa-i partea celui sărac..., să nu se bucure nici odată de rodul muncii lui..., tot altora s'o deie! — și umbra unei amărăciuni îi cotlește sufletul. De-ar ști el ce-i cu flăcăul ista?

Simte că nu mai poate tăcea.

— Măi, Gligore..., de ce nu-mi spui tu, măi tată, ce vierme te roade pe tine?...

Flăcăul tresare. Îl privește neînțelegător, și ochii îi clipocesc repede, sub căutătura stăruitoare și bună a bătrînului.

— Nimica, bade!..., Ce vierme?... Așa-s eu..., un om de pripas..

— Măi băiete, tu ai ceva greu pe inima ta!... Poate ai și tu pe cineva pe lumea asta..., un tață... o mamă..., ceva!... Și puil cucului e stingher, bre, dar tot este undeva o cucoaică, care i-a svirlit oul... Nici el nu-i singur, dar mi-te omul bre!

— Ba, euts singur, bade..., iac' așa cum mă vezi de singur...

— Tare-i greu atunci! ostează Timotei.

Și tac amîndoi, o tăcere grea care doare, și parcă le frămîntă inimile, ca pe cite o bucată de caș, între niște degete vinjoase...

Focul s'a acoperit cu cenușă. Noaptea, fără lună, abia alburește sub pusderia stelelor, care scîlpesc din ce în ce mai viu în adîncuri. Departe, se aude un nechezat de cal.

Străinul ciulește urechile. Ascultă și bătrînul, dar gîndurile lui fug răpede la alte lucruri... Flăcăul se uită cînd la păzitor, cînd ochii i se'ncordează spre întunecimea oarbă din care — în răstimpuri tropotă ceva, ca o goană ocolită de cal... Apoi totul amute și nu se mai aud de cit sforăiturile cosașilor prin țerburi...

De-odată cîinii se năpustesc în besnă, lătrînd grozav. Cineva cearcă să-i potolească, dar dulăii bat și mai îndrîjiți.

Flăcăul a încopciat — în citeva sărituri — postata pînă la păpuriș și s'a prăbușit în țerburi și ml, cu o zdupătură surdă, de sac plin. Bătrînul a rămas privind uluit spre iaz.

Cineva chiamă, infuriat:

— Timotei, da, stringeți șarlele! Și o injurătură crîcnenă îl zvîrle pe moșniag în picioare.

— Phii!... domnu' vechil!... Și păzitorul își saltă minteanul pe umeri, ștergîndu-se în întuneric. Nea Reveico..., nea Vulpeo, nea!... Că-i domnu' vechil, doar!... Nea, nea! Cîinii s'au potolit... În fața staniștei se ivesc umbrele vechilului și-a, lui Timotei.

— Da' ce mai e pe-aici?

— Bine, coane Iorgule!... Bine, ce să fie?

— Vitele-s toate?

— Păi, cum?... Toate..., în cap!

— Da' tu tot singur trăești?... și vechilul își întoarce capul înapoi, de parc'ar căuta ceva.

Timotei cearcă să-i prindă rostul întrebării, apoi îi răspunde cu sfială.

— Dă!... mata nu știi?

Vechilul intră prin staniște, o ocolește, înconjoară țarcul, își pleacă incoace și încolo capul, cercetînd cuprinsul îngrăditurii, și se'ntoarce spre bătrîn.

— Vezi, să nu piară vre-o vită, că-i foc!... Bagă sama! Aici este cam în cîmp!... Să nu spui că nu ți-am cîntat-o!... Și pleacă iar, pierînd în întuneric.

După citva timp, un nechezat tulbură iar liniștea, și-un tropot hotărît, răsună, pierînd treptat în depărtări.

Timotei a rămas locului, cu privirile împinzite în întunecimi. Min-tea i se frămîntă în mii de întrebări.

— Ce căuta vechilul, la o vreme ca asta, pe coclauri?... și chemă înnăbușîndu-și gîsul, fără să știe de ce:

— Măi, Gligore!... Da' unde ești tu, bre?...

Din țipirig se ivi străinul, ca o bucată uriașă de ml...

Bătrînul îl privi nedumerit:

— Ce-i cu tine, măi băiete?

— Nimic, bade!... și se lăsă istovit, tremurînd grozav.

Timotei se așeză lingă el. Îl privi mult, apoi se sculă, prăvăli o perdeă de stof și-o aduse pe vatră. Focul își înălță curînd aripi de flăcări, în noaptea tirzie, întraurînd înapoiștea,

— De ce te-ai vîrît tu în ml?

Flăcăul tăcea. Bătrînul se alătură mai tare de el.

— Măi, mare păcat apasă pe sufletul tău! Tu ai ucis un om... măi creștine, și... de-aceia ești tu așa!

Străinul tresări. Chipi răpede, a iurit. Apoi dădu din mini:

— Nu, bade!... N'am făcut... așa păcat!

— Atunci ce-i?... Măi, tu să-mi spui drept..., c'apoi eu mă minii!, hotări Timotei.

Gligore își lăsă brațele peste genuchi, capu-i scăpăta de parcă i l-ar fi răpezit cineva în silă.

— Eu, bade..., eu is... „dizirtor“! și-și prinse capu'n palmele înglodate, începind să plîngă nepotolit.

Timotei îl privia tăcut. În minte nu i se lămuria niciun gând, doar în inimă simția că-i sfîrșie ceva, dureros, ca o milă fără de margini pentru tovarășul acesta intimplător.

Își scoase luleaua și-i aprinse rămășița tutunului, îngînind grozav de abătut:

— Păcat de tinerețele tale, măi băiete!

III

Zorile i-au prins treji.

— Du-te, măi tată, înapoi!.. Lasă, trece și asta!.. Parcă numai tu ai făcut oștire?!..

— Nu mă duc, bade!

— De ce, măi băiete?

— Apoi... eu am mai fugit de-acolo!

— Rău, măi Gligore!.. Da'.. tot du-te, poate te-or ierta!..

Străinul se sculă. Se gîndește adînc...

— Iaca, bade, m'oiu duce... cu vitele!

Dar privirile-i rămîn pironite, departe, peste cîmp. Pleoapele i se deschid din ce în ce mai mari, de parcă bulbul ochilor ar sta să-i iasă din gavano.

— Vine cineva..., bade!

Timotei se scoală și privește necăjit. Însă chipul i se îmbunează, și zîmbește:

— Asta-i Profira mea.

Flăcăul îl privește nedumerit:
— Fata mea..., adică!... Am și eu o fată..., slujește la curte!... Da-i necăjită, săraca!... Tare-i necăjită și fata asta!..

Gligore se 'ndreaptă spre țarc, deschide porțile și rămîne răzîmat de țaras, socotind perindarea vitelor.

— Douăzeci..., și unu... șaizeci, șaptezeci și șase...

Fata a ajuns. Vorbește cu bătrînul. Din cînd în cînd, cată pe furis spre el. Ochii li se 'ntîlnesc, pe cite o clipă, și se despart fulgerător. Obrăzii fetei se înpurpurează. Timotei dă din cap și vorbește rar, parc'ar spune ceva trist și

foarte bun.. Profira cercetează spre străin cu priviri tot mai blînde și mai pline de milă.

— Măi Gligore, ia fă-te mai incoace!..

Flăcăul vine, ca și cum s'ar împletici.

— Măi Gligore, lasă... mă duc eu cu vitele... Tu rămii și prinde niște pește!... Tare-i plac Profirii „chiticii“...

Fata se'mbujorează ca de jar.

— Oiu prinde. bade..., dacă zici dumneata!

— Și zici că ești de departe?

— Din plaiu... Tata-i pădurar!... La Stat... pe Bărnar!

— Dar mămucă-ta... trăiește?

— Nu!

— Ca și mine!, oftează Profira și rămîn pe gînduri amîndoi.

Din vreme în vreme, flăcăul scoate crîsnicul.

În plaiu, printre lînița și mătreață, argintesc peștișori de tot soiul...

— Tare-s mititei, săracii!... rupe Gligore.

— Și de ce-ai fugit de la oaste?... Te bătea?

Flăcăul tresare.

— Nu mă bătea!.. Dar mi-era dor de codru!... Așa mă prindea, cite odată, dorul... de parcă se rupea inima'n mine!..

— Îi rău la oaste!.., hotărăște fata.

— Dă... știu eu?... Unii ziceau că-i bine, da'mia tare-mi era răul

— Ca și mie... la curte!.. și iar tac.

Soarele a început să ardă. Copaii e plină de pește..

— Hai și l-om fierbe... Trebuie să vină și tata... Fă o țîră de foc!

Cînd fiertura începe să clocotească, fata se uita la străin — „tare-i slab!..—se gîndește. Da'tare trebuie să fi fost el frumos... în codru!.. Apoi mintea i se mută la viața ei, și se pomenește vorbindu-și gîndurile.

— E rău la curte!.. Toți umblă după tînel!

— Cine?

— Toți haidăii!.. Vechilul mi-a spus să mă duc la el!.. Dar eu nu vreau..., și el tare se poartă rău cu mine!

— Săracal, oftează străinul.

— Și-o spus că... are să mă'nvețe el minte... are să i-o facă el tatil!..

— Așa a spus?

— Așa, și tare mi-e teamă!.. Eu de asta am venit acum!.. Dar, de ce-am venit, nu știu!.. Mă gîndiam să-i spun... dar, ce să-i spun?

— Iată!.. nu-l mai înfrica degeaba!

— Dumneata... așa zici..., nu știi ce jăclăș e vechilul!.. Și începe să plîngă.

Flăcăul nu știe ce să facă. Li e milă de fată, că și ea e-un suflet necăjit. Intinde mina, și-o mîngiește pe cap:

— Lasă!.. Așa o zis el..., dar nu te teme!

Profira începe să plîngă mai tare și-și lasă capul după mină, se apleacă încet și se razimă de pieptul flăcăului... El se gîndește departe, la plaiu..., la bojdeuca lor..., la o vreme trăită în largul fără de stăpîni al codrilor...

De undeva, talangele zvonesc, din ce în ce mai limpede.

— Ia, vine tatal, și fata se smulge din brațele străinului.

IV

— Lipsește-o juncă, măi Gligore!

— Nu se poate, bade!

— Dacă-ți spun că lipsește! Și iar începe să numere „ciurucul“ una, două... nouă, patruzeci și una!.. iacă, nu-i o juncă!..

Flăcăul s'a îngălbenit... Unde s'o fi dus?... Asta trebuie să se fi ră-tăcit... cînd a dormit el în porumbiște...

— Tț, tț, tț!.. Unde-o fi?... Ce dracu-i de făcut?

Străinul o pornește, nebun, peste cîmpuri.

— Unde te duci, măi?

Gligore nu-l mai aude... Urechile-i vijîie. Parcă la lovit cineva în moalele capului.—

„Să știi că... pe mine cade ponoșul!.. Cine-are să mai creadă!.. Un dizirtor!.. „El“ a luat-o!.. Și fuge, fuge, cîtreierînd toate mincăturile, toate dosurile, pretutindeni!..

..Cînd se innoptează, străinul se întoarce frînt de trudă.

— Nu-i, bade!

— Păi nu-i!— Și bătrînul îl privește tare amărît. — Las'o!.. Poate-o ieși ea!..

— De unde? — abia întrebă Gligore.

— Dă..., știu eu!

Peste-o săptămînă a mai perit o vacă. Bătrînul se încruntă.

— Măi..., ce faci tu cu mine?

Străinul a încremenit.

— Bade...

— Măi..., tu, ista!.. Unde-i vita, măi?

— Bade..., n'am luat-o eu!

— N'ai luat-o tu..., dar unde-i?

Flăcăul tace. Ce-are să spună?... Cine să-l creadă? Au pierit două

capete... El nu le-a vindut..., dar vitele nu-s.

Peste cîmpi, se văd virtejind nouri de praf. Un călăret.

Străinul a uitat de lipsă. Privirile lui stăruiesc spre cei ce se apropie. Vrea să se ascundă.

— Unde pleci? — se'n cruntă păzitorul. — Să stai aici cu mine..., să dai seamă!

El s'a îngălbenit, de parcă-i un mort. Tremură ca iarna. Abia poate îngina:

— Să... nu mă răpui,.. bade!

Bătrânul îl privește ciudod... Călărețul se apropie. E vechilul... A ajuns...

— Ce mai e paici, Timotei?

— Bine..., cucoanel!

— Vitele-s sănătoase?

Inima bătrînului bate de se rupe. Flăcăul a înlemnit în pragul staniștei. Vechilul îl fură cu ochii, un zîmbet îi fulgeră pe chip.

— Și-s toate?

Paznicul tace. Vechilul descalcă.

— Ia să facem o numărătoare!

Timotei abia vorbește:

Ba... lipsesc două... O juncă și o vacă...

— Cum lipsesc? — urlă vechilul — De ce lipsesc?... Aista cine-i?...

— Un om! — vorbește bătrînul, neștiind ce să răspundă...

— Ce om?... Aista-i un jăcaș!... Ha? — ai început să stringi hoții la staniște... Vra să zică... de-asta tot bate cîmpii fică-ta?...

Și se'ndreaptă spre străin.

— Cine ești tu, măi? — iar bi-ciul se'nvirte prin aier, se'ncolăcește peste grumazul flăcăului, și șfichiul îi singera obrazul.

Timotei tresare.

— Nu da... Cucoane Iorgule... că-i un rumîn năcăjit...

Vechilul se întoarce.

— Lasă... te'nvâț eu minte!... și uită de numărătoare — Ai să plătești, ca popa!

Incalecă și-o pornește în galopul calului, pierzindu-se tot mai în adîncimile serii, care umbrește cuprinsul.

Toată ziua străinul s'a frămîntat. Fata n'a mai venit... Îi venia să fugă în lipsa bătrînului... Unde să se ducă?... Și, dacă pleacă, avea să deie vina pe el... Și-așa, tot pe dinsul îl credea paznicul vinovat.

„Așa-i!, gîndește Gligore — tot pe cel chinuit cade năpasta!

N'a mâncat nimic... Cum învirte mămăliga, pentru bătrîn, nici nu se gîndește că face un lucru de mîncare. În mintea lui nu trăește decît paguba vitelor și rușinea lui...

„Cine să-l creadă?... Nu-i el un dizirtor“?

Cîreada s'a îndreptat spre staniște. Flăcăul simte ceva, ca și cum i-ar fi rău... Iar are să dea ochii cu bătrînul...

Vitele se'nșiruiesc din ce în ce mai aproape. Mugetele răsună tot mai puternic... s'au apropiat, și se'ndreaptă către iaz...

— Bună seara, Gligore! — și bătrînul închide puțin țarcul, să mai strimteze trecerea. — Una, două... nouă... optzeci... o sută paisp'ce! — și-amute.

Se scarpină în cap. Se uită spre flăcău, îi face semn.

— Ia vino... măi bătețe, și le-abate afară!... Ptiu! — dare-ar lupii în ele!... Asta-i încă una!

Și răbojul începe dela capăt.

— Numără și tu, măi Gligoraș!... Una, două... șapte-zeci... o sută două-spre-zece... și o injurătură cumplită îi scapă —: Cite-s bre?

— O sută paisprezece, bade!

— Iar lipsește una! — oftează Timotei — Adică... ce fel vine asta..., că doar eu le-am păscut?...

...Nici n'a mai putut minca. Fumează mereu și tace. Flăcăului îi e tare greu!... Cînd focul i'a stîns de tot, bătrînul se întinde pe suman.

A rămas privind spre stele. Se gîndește la lipsa proaspătă...

„Cei de vină băiatul?... Și începu să numere stelele... una, două... nouă...

— Măi Gligoraș..., tu dormi?

Flăcăul stă tot răzimat de perețele staniștei. Ochii îi luciau ca doi tăciuni.

— Aici trebuie să fie o mină, bade! — răspunde acesta, cu gîndul la spusele fetei.

— Este măi, băiete! Este!... că... să vezi tu... Eu am ațipit la amiază, în cotul văii... Și, cînd m'am trezit, am zărit eu ceva albînd și'negrind... hăt departe!... dar — mi-am zis — cine știe c-o fi... De unde să știu eu că... Dacă știam, măi Gligoraș... — Și povestea urmează jalnică, în noaptea care-și eclipoeia miile de ochi și milioanele de făclii ale stelelor, care nu luminau nici un gînd și nu vedeau nici o suferință de pe pămînt..., prea mărunte și prea depărtate, de veșnicia lor peste toate trecătoare.

V.

E eald. În amiază. Străinul s'a apropiat de staniște, să se mai umbrească. Îl doare capul, de parcă i-ar fi fost creierii în teastă.

A ațipit.

În preajmă se aude o zdupăitură. Tresare.

„Cine-o fi?“ — dar nu se desmeticește bine și Timotei năvălește pe ușă.

— Fugi... bre Gligore!... Vin jandarul!..., i-o adus vechilul, pină mai incoace, pe sub dîmb!...

Flăcăul se prăbușește pe ușă. Stă o clipă nedumerit, cîtînd — parcă — o scăpare undeva.

— Fugi, bre, ce stai?... Apucă spre Voinești!... Iote colo... spre pădurea cea!... Și-i arată un clin negru care se adîncește în zări.

A alergat toată după-amiaza. A fugit cu desnădejdea groazei... Jandarmii s'au ținut mereu de el.

A ajuns de mult în codru... dar marginile-s rare... Și el nu cunoaște locurile... Nu mai poate goni... Din cînd în cînd se impleticește... se prăbușește ca un buștean.

„Ce bine sr fi să moară!“ — Dar vedeniile jandarmilor îl îngrozesc. Sare și iar o iea la goană.

A dat într'o scursură. O iea în lung, și înainte i se deschide o curătură, cu lăstar tinăr. Se oprește... Încotro să mai apuce!?... Cată împrejur...

Pe muche se ițiește uniforma albă a unui jandarm.

— Stai!

Flăcăul se apleacă și-o zbughește în goană tupilată, de potîrnice, urmărită prin ierbură.

Un gînd i se lumpezește.

— Aiestea-s din pricina vitelor!... De ce nu i-a spus el bătrînului vorbele fetei? — Dar mintea i se 'ntunecă.

Nu-i vreme de gînduri..., și se cațără pe-un piepș cu lăstar mai bătrîn. A dat într'un gavan des.

Frunzișul îl ascunde bine. Dar strimtoarea locului îi aduce-deslușit — un sunet greu, de pași... Jandarmii!

L-au ochit și l-au prins între ei... Încotro? Se închină... Și se avîntă drept înaintea... Urcă iar... De-odată ajunge într'o poiană, pe coastă... Se oprește și privește în urmă.

„Unde-or fi?“ — dar îi deslușește. Peste codru hăule lung, în valuri tremurate:

— St-a-a-a a-i!

Dă să pornească iar... Ceva a suierat scurt... Prin pîntece simte o fierbințeală grozavă... Iar fuge... Aleargă nebun, ca o sălbătăciune încrustată...

„A intrat în codrul adînc... Se 'nserează... Frunza-i deasă și trunchii nămornici... Prin pîntece îl săgetează greu. Se oprește... Se închtează mereu. Iși desface

sdrențele de pe el... O rană mică, își deschide izvorul singelui care surute necurmat...

Il apucă ameteala. Se lasă jos... Tremură... Nu se mai gindește la nimic.

A rămas cu ochii în sus. Oltează... Nu mai simte nici o durere... Doar capul i se face din ce în ce mai greu.—Și parcă ameteala—il prinde din ce în ce mai tare.

Sus, printre trunze licărește o stea. În jurul lui, cuprinsul parcă-i o bucată uriașă de cărbune...

Tare-i obosit.. Ii vine să adoarmă... Ploapele i se apleacă grele, ca două loazbe de pământ... Tare-i obosit!... oftează mereu.

— Ce bine-i în codru!... Tare-i bine!...

Valuri de somn și trezie se amestecă, în răstimpuri din ce în ce mai scurte, în adîncul lui... Buzele i se mișcă... A început să vadă multe..., tot trecutul.

Adoarme cu încetul, lin, potolit... Durerea din pîntece parcă a pierit.

— E bine, — tare bine-i în codru!... și... tu... Profiro... lasă... să nu... te temi!... în codru...! — iar peste buzele care s'au oprit, îi flutură ultima licărire de viață, într'un suris, nevăzut decît de steaua care punctează, rece și tainică, adîncul orb în care lui i se pare că se prăbușește.

Eug. Boureanu

LITERATURA RUSEASCĂ MODERNĂ

Darul Sfântului Nicolae

de Alexei Remizov

A fost odată un țaran sărac.

Il chema Ivan și n'avea altă avere decît un petec de pământ. Viața îi era tare grea, căci n'avea pe nimeni să-l ajute: era singur pe lume. Dar nu crîcnea de loc; primia ceea ce-i era dat dela Dumnezeu și o ducea numai într'un cîntec, ca și cînd nu l-ar fi pascut nicio grijă.

Intr'o zi ara pe cîmp și cînta mergînd în urma plugului. Ajungînd la cîpătul țarinei dela marginea drumului, se opri.

Pe drum mergeau doi oameni. Unul era bătrîn și se răzima în tolag; celălalt nu era nici tînăr nici bătrîn și avea înfățișarea unui om voinic și aspru.

Ilie îl întrebă pe Nicolae:

— Ce-are omul acesta de-i așa de vesel? De ce cîntă?

— Caii lui au spor la muncă. Și nu cunoaște, poate, lipsa. De ce n'ar cînta?

Drumeții se opriră în fața lui Ivan.

— Dumnezeu să-ți ajute, Ivanușca, zise Nicolae.

— Să te-audă Dumnezeu, și Ivan se descoperi.

Ilie îl întrebă:

— Ce-ai de ești așa vesel?

— Și de ce n'aș fi vesel? Căi îmi sunt sănătoși și au spor la lucru; ce-mi trebuie mai mult! Numai de s'ar milostivi Sfîntul Nicolae să-mi dăruiască un grîu frumos.

Călătorii își urmară drumul. Amin-doi sînții mergeau alături, printre țarine, printre flori de primăvară.

Ilie îi zise lui Nicolae:

— Ce-a spus omul acela? Tu faci să crească grîul? Nu eu sunt acela care săvîrșesc minunea asta?

— Nu trebuie să-l judeci, îi luă apărarea Nicolae. E un om ca toți oamenii. Ce înțelege el din toate astea?

— Ai să vezi! Am să fac să-i crească un grîu frumos; am să trimt apoi o grindină să i-l culce la pământ.

Și Sfîntul Ilie făcu să crească grîul înalt și frumos, că-ți creștea și inima de bucurie, uitîndu-te la el.

«Bună recoltă! își zicea Ivan. Dumnezeu mi-a hărăzit fericirea asta, iar Sfîntul Nicolae nu m'a uitat nici el. Am să am alfta grîu încît nici n'am să știu unde să-l pun.»

...

Intr'o seară Ivan stătea în prag și cînta.

Ce văzu însă? Un bătrîn cu barba albă ca laptele venia spre el, sprijinindu-se 'n tolag.

— Fii bine-venit, unchiușule!

— Vezi, Sfîntul Nicolae are mila de omul sărac. Ivan avea să piardă totul, să rămînă 'n sapă de lemn.

— Ascultă, Ivane. Vinde grîul!

— Cum?

Rămase înmărmurit. O recoltă așa de frumoasă! Și, apoi, ce preț să ceară?

— Cere cît vei vrea. Are să îți se dea. Inșă, — mă pe mine. Vinde grîul.

Și se depărta.

...

Ivan se supuse și vindu minună-ția de grîu.

Un bogătaș vecin îi dădu pe el o sută de ruble.

Nu se scurse bine ziua că un nor mare și gros acoperi cerul, se îndeși, izbučni în fulgere și trăsnete, și o ploaie mare cu piatră culcă tot grîul la pământ, ca și cînd s'ar fi tăiat cineva cu cuțitul din rădăcini.

Sfîntul Nicolae mergea prin cîmpul pustii.

Sfîntul Ilie îi ieși în cale.

— Vezi, am făcut ce-am spus. Ia uite ce frumos e grîul lui Ivan!

— Nu, nu e grîul lui Ivan, zise Sfîntul Nicolae. Lia vindut. Acum e al lui Gundaev. L-ai ruinat pe bietul om pe nedrept. Tare trebuie să se mai căneze acum!

— Așa? Am să fac să crească ea loc de zece ori mai frumos decum a fost.

...

Peste noapte, Sfîntul Nicolae veni și bătu la fereastra lui Ivan. Fu primit în casă și Ivan cum îl văzu, îi căzu în genunchi, mulțumindu-i. Il pofti apoi să mîie la el în noaptea ceea.

Dar Sfîntul n'are vreme. Are de bătut drum lung.

— Cumpără înapoi grîul, Ivane.

— Bine, dar nu mai am ce face cu el, e părăduit de tot.

— Nu e nimic. Cumpără-i. Spune că ai să faci focul cu el, sau nutreț pentru vite. N'ai să pierzi nimic.

Ivan mulțumi bunului bătrîn și dădu fuga numai decît la vecin să cumpere grîul.

Acesta l-l vindu bucuros pe jumătate de preț.

A pierdut, însă.

Căci, ce să vezi? Grîul crescu din nou, tot mai înalt și mai frumos. Spicele pline erau așa de grele, că se îndoiu pînă la pământ. Cîmpul, de aur, strălucia parcă și el de bucurie!

Cînd fu la seceriș, Ivan numără de zece ori mai multe mănunchiuri ca de obicei.

...

Nicolae se întîlni iarăși cu Ilie. Tunătorul era mulțumit.

— Ai văzut, i-am dat acum o recoltă bogată. Așa că n'a pierdut nimic. A și secerat grîul și l-a întins tot la soare.

— Da. Inșă l-a secerat acela care l-a sămănat. Ivan a avut grijă să cumpere înapoi grîul omului obidit.

— Cum?

— Așa cum se cumpără.

Și Nicolae îi povesti lui Ilie că Gundaev cel bogat l-a dat lui Ivan.

pe jumătate de preț, grîul stricat de grindină.

— Așa ? Bine. Am să-l fac eu să nu s-aleagă cu nimic.

Și plecă, groaznic și întunecat.

Sfântul Nicolae nu-l parăsi pe bietul om. Peste noapte, veni la fereastra lui Ivan.

— După ce vei treiera grăul, îl sfătui bunul bătrîn, să-l duci numai decît acasă și să-l adăpostești în pătul.

Ivan făcu așa precum i-se spusese. Treieră tot grăul și dobîndi cite un pud de boabe de flecare snop. Un pud din flecare snop ! Niciodată nu se mai văzuse așa ceva. Duse apoi bucatele acasă și le puse la adăpost.

O ploaie grozavă se porni. Când veni Ilie, găsi însă tot grîul prin hangare, pătule, magazii. Dumnezeu e martor de ce minie fu cuprins atunci sfîntul.

— Bine. Da cînd o fi să-l măsine, știu eu ce am să fac.

Și făcu într'adevăr ceea ce își zise.

Ivan duse grîul la moară. Dar vezi că din trei puduri de boabe îl ieșiau numai două de făină. Oare unde se ducea al treilea ?

Ivan nu știa că Ilie i-l lua.

Bietul om se gîndia, căuta, dar nu găsia nimic să-l lumineze.

* * *

Chiar în noaptea ceea bătrînul bătut iar la fereastra lui Ivan.

— Ascultă, Ivanușca ! Fă din făina ta de grîu două turte și pune-le în cuptor să se coacă. Iar cînd te vei duce la biserică, să le iei cu tine ; una s'o pui pe cap, aceea va fi pentru Sfîntul Ilie Tunaătorul, iar cealaltă s'o ții sub braț, aceea va fi pentru Sfîntul Nicolae Milostivul.

Iată că, în ziua Sfîntului Nicolae, Ivan o porni spre biserică, des-de-dimineață, cînd nici nu se stinseseră toate stelele de pe cer.

Pe drum se întîlni cu un călător. Nici tînăr, nici bătrîn, avea înfățișarea unui om puternic și întunecat.

— Pentru cine sunt turtele astea ?

— Aceasta de pe cap e pentru marele nostru Sfînt Ilie, iar această-laltă de sub braț, pentru Sfîntul Nicolae milostivul.

Cînd auzi Ilie răspunsul acesta înțelept, ise mai liniști inima și se îmblinzi.

Și de-atunci Ivan a trăit fără griji. Și nu is'a mai isprăvit făina nici odată.

Acesta, fu darul binecuvîntat al Sfîntului Nicolae milostivul.

În romînește de

C. Cristobald

Fundamentele geografice și istorice ale Micii-Antante

de N. IORGA

(Urmare)

§

Sa trecem la rassa.

Nu este greu de a arăta care sunt adevăratele origine ale populației care, în Boemia, în Slovenia, în teritoriile românești și în Peninsula Balcanică, formează prima pătură, prima așezare, puțin diferită de aceea ce se închipute de obicei. Se va vedea că sub aspectul slav ca și sub aspectul latin, ea prezintă adeseori elemente mai vechi, cari sunt comune acestor națiuni, și esențialul este această basă, care urcă uneori la epoca preistorică, și care se simte încă puternică și determinantă în toate domeniile gîndirii, ca și ale acțiunii.

Cînd ai supt ochi vederi din România, din Iugoslavia, din Slovenia de asemeni, privirea este adesea atrasă de aceste cără cu boi cari reprezintă principalul mijloc de locomoțiune pe tot acest teritoriu. Ele aparțin unei epoci foarte vechi. Se amintește versul lui Ovidiu în care este vorba de boii sarmatici cari trag carele :

„Sarmatica trahunt plaustra boves”.

Ori, în săpăturile făcute ocazional, din întimplare, în munții Transilvaniei, s'au găsit animale asemănătoare din toate punctele acelor cari se întrebuintează încă astăzi : astfel că acești boi, și oile de asemenea, reprezintă pentru toată această preistorie o achiziție a preistoriei. Aceste sunt animale cari au fost îmblinzite în epoca preistorică. Dar care era rassa care le-a domesticit și ale cărui urme se întîlnesc tot așa de bine în Cehoslavia ca și în România și ca și în Iugoslavia ?

Va veni momentul în care se va recunoaște marea importanță a acestei rase atît de mult timp neglijată. Dacă sunt mereu discuții asupra formării națiunii franceze, nu s'a isprăvit prin a se observa ce reprezintă Celții, Galii și de asemenea Iberii.

Va veni un moment în care foarte numeroasele mărturii, puțin răsplîndite, pe care le posedăm asupra Tracilor și Ilirilor vor fi adunate pentru a forma baza unei largi sintese. Ilirii nu erau numai mîrginașii Peninsulei Balcanilor, pe coasta ei apuseană, ei erau de ase-

menea, sub numele de Iapigi și Mesapi, și ai coastei apusene. La Nord, Heneții făceau parte din această mare familie a Ilirilor și, urmînd numele locurilor cari se termină în *ona*, s'a ajuns la fixarea frontierei septentrionale a rasei în regiunile Tirolului.

Adriatica a fost deci o mare a Iliriei, și rassa s'a întins pînă foarte departe la Sud, în regiunile Insulelor Ioniene, în vecinătatea unei alte rase, a acestei rase elene care a fost mai pătrunsă de cum se crede de populațiile aborigene ale Peninsulei Balcanice, cărora civilizația elenică li datorește chiar unele din calitățile și unele din defectele sale.

Tracii, ei nu se întîndeau numai pe teritoriul Peninsulei Balcanice și pe malul stîng al Dunării, dar încă pe toată regiunea Carpaților, la Apus pînă la steпа ungară, la Nord pînă la ultimele prelungiri ale munților, și ei mergeau pînă la steпа rusă. Era o rassa foarte entusiastă, foarte energică, pe care religia o făcea gata la cele mai mari sacrificii. Această religie și-a exercitat de asemenea influența asupra religiei grecești, căci eu cred că unele divinități elenice își au de sigur origina lor aici, că misterele nu sunt datorite rasei elenice, de un echilibru mintal așa de armonios, dar acestui spirit entusiast, desordonat în gîndire, în sentiment, în acțiune care distingea pe Traci.

Considerați unele caractere ale artei populare ; considerați de asemenea modul de a construi casele, de a lucra la cîmp, formarea satelor, aspectul orașelor ; vă veți da seama că multe trăsături ale vechii civilizații preistorice a Tracilor și Ilirilor supraviețuesc la toate popoarele acestor regiuni, sub slavismul Sirbilor ca și sub slavismul și turanismul Bulgarilor, de altfel eu cred că se exagerează proporția singelui turanic ce se găsește la Bulgari.

Da, la Bulgari ca și la Romîni, este sînge trac ; și la toți este, pe de-asupra singelui trac, o infiltrație romană, destul de importantă. În veacul al VII-lea subsistau încă urmele acestei vieți romane. Pe de altă parte Turanienii, năvălitorii veacului al VII-lea, erau prin numărul lor înfinit mai puțin importanți decît fură Franții în Galia ; ei nu for-

mau decât un lagăr, și războinicii cari trăiau în acest lagăr se pierdură total în comunitatea slavă sau latină asupra cărora se stabilise dominația lor.

Să considerăm acum ideile care domină viața populară a Slovacilor, tradițiile lor pastorale. Este în fond aceeași civilizație preistorică. Și aceasta se întinde încă în Ucraina și în toată Rusia apuseană, astfel că dacă un călător venind din această Moldovă basarabeană, trece Nistrul fără a ști că numai are face cu aceeași rasă, nici aspectul satelor și construcția caselor, nici costumul chiar, danțurile, cîntecele populare nu-l fac să observe că este într-o altă țară.

Dacă, semnalînd aceste elemente de comunitate de rasă, se contribuie puțin la atenuarea deosebirilor care domnesc în aceste regiuni ca și în multe altele, se face, cred, în același timp cu o operă adevărat științifică, operă de umanitate extrem de utilă; popoarele se dușmănesc și se detestă pentru că se cred ceia ce nu sunt și pentru că uită ceia ce au fost cu toții la începuturile lor, în aceste infiltrații, aceste „intermitenți” cari formează o parte esențială a originilor tuturor acestor rase.

Mi se va zice: „Da, Slovenii samănă destul, măcar în ceia ce privește usagiile vieții populare, cu Românii vecinii lor: dar Cehii?” Dar, între alte lucruri frumoase ce mi s'au dat la Praga (informația cehoslovacă nu este numai foarte solidă, sprijinită pe cunoștințe științifice catalogate și distribuite cum trebuie; ea nu este numai prezentată într-o formă literară extrem de agreabilă; ea este de asemenea perfect ilustrată și artele grafice, contribuiesc să facă cunoscută această națiune interesantă și acest Stat de utilitate europeană) se găsea un mare album reprezentînd formele de jachetă de piele purtate de țărani Boemiei, Kozuch. Ei bine! această jachetă de piele este aceeași pe care o poartă țărani la noi sub numele de cojoc; Kozuch și Cehilor este absolut cojocul nostru. Dacă n'aș fi privit legendele albumului, le-aș fi numit cojoace pe aceste jachete mari prinse la talie și acoperite de ornamente care aparțin aceleiași arte populare ca și la noi.

Pentru a o spune în trecere, întinderea latină nu numai pe teritoriul Romaniei Orientale, mult mai vastă altădată decât teritoriul actual al Românilor, dar puțin peste tot în aceste regiuni, nu este dato-

rită numai cuceririi lui Traian. Rolul acestui împărat tutelar nu trebuie micșorat, dar nu prin coloniști trimiși din Italia sau de aiurea. În misiune oficială, s'a ajuns la desnaționalizarea acestei puternice rase tracice căreia-i aparțineau Geții și Dacii cei mai vechi locuitori ai malului stîng al Dunării și ai munților Transilvaniei. Cît despre mine, eu cred ferm într-o lentă infiltrație populară. Opera de desnaționalizare nu s'a îndeplinit decât prin emigrația unui excedent de populație, care avea aceleași ocupații ca și populația printre care se stabilise și nu cu legionari emeriți de șazeci de ani cari aveau să se însoare cu femeile dace — în cințate, fără îndoială, de a contracta unirea cu soții de această vîrstă — nu cu funcționarii luați, de altfel, în momentul în care Imperiul este internațional, din toate rasele II nu cu căutătorii de aur și cu aventurierii s'ar fi ajuns la desnaționalizarea unei națiuni ca Tracii.

Dar, în momentul în care Italia nu mai avea nevoie de țărani liberi, când sclavul și negustorul furnisau ceia ce trebuia ca să se nutrească orașele italiene, excedentul populației libere a năvălit în Peninsula Balcanică, astfel cum — cu toate că istoricii nu se unesc deloc asupra aceste fapte — el a invadat lent partea meridională a Galiei, Provența. Așa s'a format, printr'un fenomen pe care îl putem numi, pentru a fi în nota zilei, eminent «democratic», fără «imperialismul» lui Traian, basa latină din aceste regiuni.

Dar, înainte de Români, era aici un alt element comun. Studiile făcute în ultimii ani asupra Celților au dat pentru Galia sintesa care este admirabila carte a d-lui Camille Jullian. Nu voi zice că au neglijat importanța Dunării pentru rasa celtă dar au atins foarte puțin acest fapt totuși esențial pentru istoria umanității. Dunărea, în adevăr, în timp de secole, a fost un flaviu celt dela originile până la grerile sale. Proba este foarte ușor de furnisat; toți acești *Taurisci*, toți acești *Scordisci* cari se găsesc din partea Panoniei, unde elementele ilirice se amestecă cu elemente traice, sunt Celți. Ei aparțin aceleiași clase ca Galii din Franța sau ca Galateii din Asia Mică; și aceștia, de altfel, se găseau vecini cu Tracii frigieni ai Asiei Mici, care erau de aceiași rasă ca cei din Europa, Brigii, de exemplu.

Dar iată încă altceva rotăcisată Belgradul de astăzi era Singidunum deci un *durum* celt. Dorostorum (Siliștra) în această formă Natisată prezintă același Dunum, dar de a-

ceastă dată inițial Carsum al Romanilor, în Dobrogea, care este Hirșova, actuală a Românilor, este un Karst; aici sîncea ce se ridică de-asupra Dunării este Karstul. Și Isaccea, care este vadul principal al Dunării inferioare, se numia Noviodunum, ca și Noyon. Noi avem Noyon-ul nostru, la gurile Dunării. Foarte recent, colegul meu arheologul Pirvan, a semnalat la congresul Științelor istorice dela Bruxelles două sau trei localități cu caracter evident celt, din spre Nistru, dincolo de vărsarea Dunării.

Și origina Cehilor. Țara lor se numește, cu un termen germani Boiohemum, și era altădată patria Boiilor. Ori acești Bii erau o populație celtă și mă întreb dacă marelui rege dac, celui mai mare rege dac, cu mult mai mare decât acela pe care l-a bătut și distrus Traian, dacă numele de Boirebista nu conține aceeași indicație de rasă ca acel de Boii. Cît despre finala acestui nume de Boirebista, trebuie pusă în paralelă cu finala aceluia de Ariovist care desigur — cu toate că prin secole Germanii au pus sub patronajul acestui șef o acțiune politică evident inspirată de filantropia cea mai pură — nu este germană.

III

Să luăm acum aspectul locuinței.

Am încercat să trag liniile principale ale acestui subiect într-o lucrare care a apărut în franțuzește acum trei ani și care se numește: «L'art populaire en Roumanie». Dar, nu consider această artă ca aparținînd Românilor singuri. o consider ca o artă pe care au moștenit-o Românii și alte nații, și care i și are originile în acest strat traco-iliric și mai ales tracice.

În toată regiunea care ne interesează, casa are un caracter absolut diferit de cea din Franța, Italia, din Peninsula Iberică. În opoziție cu casa mediteraneană, care este o zidire de piatră strîns legată cu altă zidire — de fapt, satul întreg, în aceste regiuni mediteraniene este o singură casă —, fiecare locuință a satului tracice este deosebită; fiecare trăește în locuința sa, izolat în mijlocul unei mari curți cu o livadă și chiar o grădină, astfel că suprafața ocupată de un grup de aceste locuințe este înfinit mai întinsă decât suprafața ocupată de un sat occidental.

Această casă izolată, făcută din lemn și din vîlătuți, a căreia fațadă se sprijină pe coloane de lemn fixate pe un fel de margine de pămînt

Autos, prispa Românilor această casă umilă, dar pitorească, este caracteristică pentru toată regiunea. Casa mediteraneană nu se întâlnește în Iugoslavia, în partea Adriaticei, și în partea acelei Macedonii care a fost dominată de influențe venite din interiorul lumii elenice. În Boemia, pe de altă parte, casa germană a depășit locuința arhaică, deplin dispărută.

Lângă munții românești se vede uneori un alt tip care diferă, de asemenea, de cel apusean. Este casa cu aproape două înduri: partea superioară poate fi apărată, și în partea inferioară se păstrează depozite de alimente și mijloace de apărare. Această casă va evolua spre forma ce se numește cu un termen turc *cula*, adică „turnul”; casa țaranului-boier și a boierului puțin țaran. De altfel se găsește astfel de cule pe teritoriul sârbesc, până în Macedonia și în Albania, în toată Albania: este castelul acestor regiuni.

Dar, până la hanul sârb delă marginea drumului mare, se regăsește și acela tip foarte vechiu pe care i-l oferă de asemenea toată Slovacia.

(Va urma)

Traducere de *Loréa Bogza și Alexandrina Vornicești*

VENETIA

de Fr. Nietzsche

Odiñoară stam

Pe pod în noaptea brună;

Vena din zare cîntec:

Mari picături de aur

Cădeau pe apă 'n tremur.

Bărți, musică, lumini, —

Plutia ca o beție

In noapte-afară...

Iar sufletul, o strună,

Cînta atins în taină

Un cîntec tin de barcă

Vibrînd de fericire —

Dar cine-l asculta?

Trad. de I. S. G.

Cărți și reviste

În editura „Cartea românească” va apărea *Dureri fără nume*, roman de d. George M. Vlădescu.

D-nii editori și autori cari vor să li se recenzeze lucrările sînt rugați să trimită cite două exemplare pe adresa d-lui profesor Ion Sîn-Giorgiu, la redacția „Universului Literar”.

Un sat românesc de munte

de OTTO FOLBERTH

Am petrecut vara într'un sat românesc de munte pe coasta de sud a Carpatilor. Aceste regiuni de dealuri, cu văi lungi, cari se lasă încet în jos, au avantajul de a fi așternute în acest timp în cel mai curat cel mai clar și cel mai ușor aer. Zăpușeala și praful sesului nu se urcă până la ele. Vijeții și furtuni ale părilor văgăunoase de nord nu străbat peste creastă. Luni întregi cresc pomi și scăieți în cerul albastru-închis.

Satele sunt cu totul date soarelui. Voinței și drumului său se apleacă ascuțitoare și bucurtoase daravelele rîlei. El chiamă domneață cu dimineață turmele de capre la păscut și seara le trimite înapoi acasă, încălzește mocirlele de mlaștină pentru plăcerea porcilor ademeneste sucul de grădină în răcoroși și galbenii castraveți. Acoperișurile drăgălașe de șindrilă, luminate de soare, umbresc colibele de lut, susținute de stăpi de lemn și invită la cea mai plăcută ședere. Puținii oameni din carierele de piatră sau de pe câmpuri devin castani, chiar negri.

Aceste sate sunt altfel alcătuite decît ale noastre nemțești dincoace de munți. Ele s'au format cu totul fără regulă. Primul a clădit la stradă, al doilea la deal, al treilea la păriu, al patrulea în mijlocul câmpului său. Așa trăesc ei singuri, fără grijă, retrași, chiar ascunși, într'adevăr la țară, în timp ce rîndurile de case solid încheiate ale satelor noastre, transilvănene închid „o comună” de jur împrejur de oameni însuflețiți de aceleași sentimente, fiind uniformi moralicește, pe un loc cit se poate de strîmt și provoacă prin această rînduire și subordonare, aproape fără păreche, a fiecăruia, negreșit o putere de afirmare a așezării complete.

Țăranul român nu se desparte de natura incunjurătoare, nici prin șiruri drepte de ulițe, nici prin planuri geometrico-pedante (satele noastre sunt toate geometrice plasate în jurul unui centru), nici prin ziduri de curte, chiar nici măcar prin grărduri de grădini. Ziduri împrejmuitoare și construcții de cetăți contrazic instinctului său și îi erau întotdeauna resurse necunoscute ale apărării de războiu. În loc să caute apărare înaintea pericolului, care se ridică din ținuturile nesigure, căuta adăpost refugiindu-se în munții greu de străbătut. De o sută de ori au gonit războaiele cu Turcii

pe locuitorii satelor românești în întunecosul codru care ascunde. Coliba și casa erau fîrește lăsate dușmanului, dar copii, animal, turmă, erau salvate. Așa a devenit ocrotitorul și prietenul codru iubit încă din timpul pastoral, cu cîntecele lui din fluer răcorosul izvor aromit al poeziei populare românești.

Așa cum mirosul de codru, colorilor luncilor cu flori sunt simțurile acestui țaran deschise lumii animalelor. Și aiurea încă în Estul Europei se poate găsi destul de des acest traiu aproape echivalent unul lângă altul, de om și animal, de locuință și grajd, de mîncare și nutreț. În timp ce însă acestui traiu laolaltă se acată în Polonia sau d. ex. Podolia ceva melancolic, hrănit din largul înfînt asiatic, în România el are ceva sudic-pitoresc, lucrîu ușoare cu o nuanță orientală. Acolo este prietenia între om și animal, mai cu seamă între om și calul de stepă mai legată de spartă, întărită de suferință, dar chiar din această cauză și aproape îndirjită; aici vorbesc și se ceartă, injură și glumesc țaran și țărăncă aproape fără întrerupere cu caprele, pisicile, găinile și cîinii lor. Nimic nu e mai incîntător decît o privire ascunsă în intimitățile acestei întinse familii țărănești. Ce interesant e de observat cum capra care se întoarce dela păscut e primită de cîinele păzitor la hotarul casei și e condusă sub acoperișul ei, cum acest domn și fantaron al curții îndeamnă pe țărăncă prin lătratul flămînd să pregătească mîncarea pentru seară și toate animalele cu două sau patru picioare vin dînd din coadă, cotcodăcînd, grohăind, din cele mai ascunse colțuri ale gunoiului, din grădinile vecinilor, mocirlele fintinelor să împărțească ceea ce a rămas de la mămăliga de seară, mîncată cu lapte rece de capră, de oameni din casă, între căne, porc și păsări, cum seara prinde mai întăiu pe cei mai mici și mai ușori, apoi tot mai greu oboșiți, până înstirșit însăși părechea de pisici după o aventură de miezul nopții cade undeva incolăcîtă.

Locuiam într'o căsuță cu un vechiu acoperiș de șindrilă. A lăcut cineva studii asupra elocvenței, bogăției de expresie a vechilor acoperișuri de șindrilă? Cum ele sunt gata să se stingă și se va ajunge încîrînd la aceasta. Invățătorii cari se ocupă cu această chestie li este de

neapărată lipsă de sfătuit să îndrepte deosebita lor atenție asupra satelor de munte ale Carpatilor de sud. Și anume nu numai satelor românești dintre care despre unul povestesc aici, ci și asupra satelor ungurești ale Secuilor pe partea transilvaneană. Acestea înainte de toate aparțin la puținele colțuri ale pământului european, unde se găsește până astăzi o existență aproape exclusiv ieșită din lemn și o cugetare în lemn. Odată au trebuit să cunoască toate popoarele acest mod de a cugeta. Aici ei a rămas fiindcă n'a putut fi stirpita sub nici un fel prea marea bogăție a lemnului. Acoperișul de șindriță deci, sub care locuim, aparține acelorora, care se pot compara pe deplin cu fizioptomia unei fețe sbricate. Vîrsta sa părea a fi considerabilă, căci muchile și suprafețele drepte odinioară formau mai întotdeauna linii și forme mușcătoare. Expresiunea sa era astfel compusă din severitate și fire glumeață, cum se poate găsi întotdeauna numai în trăsăturile tîranilor cari îmbătrinesc. Ceva distingea lămurit acoperișul acesta de cele din jurul lui: nici măcar în cute și crăpături nu s'au format aici grămăgioare de mușchiu, așa încît era cu totul liber de mirosul și intinericul de putregaiu, paică era curat luminat de soare. Cel mai elocvent însă strălucia noaptea în lumina lunii: apoi părea a consta din solzi de argint și a ascunde un palat de pitic.

Locul meu cel mai iubit de ședere era cerdacul de lemn al casei. Acolo se afla o bancă joasă, lată ca un pat și acoperită cu covoare țărănești. Cînd erai aici, respirai parfumul răcoros care se ridica din iarba înaltă a unei grădini împrejmuite. Această grădină se băga cunciform într'o biurcație de stradă; din capătul său se ridica un foarte înalt plop aproape până la nori. Nici odată n'am văzut o viță de vie mai înaltă. La plopul acesta s'a fost ridicat timp de decenii o viță de vie groasă ca un braț și lăsa să se lezene strugurii ei din înălțimea coamei de casă peste grădină. E un semn distinctiv al Românului că el lasă însuși în propria sa grădină să facă Dumnezeu cum îi place.

Dincolo de stradă, departe vre-o treizeci de pași de plop, stăteau două alte căsuțe mici. Ele nu erau îngrădite nici de curte nici de grădină: stăteau simplu la marginea străzii. Aparțineau unui pantofar și unui brutar. Meseria lor îi ărâna însă numai pe jumătate. De

cealaltă parte erau țărani și posedau găini, rațe, câni tineri și alte viețuitoare. Toate acestea se petreceau înaintea noastră pe stradă, pentru că casele nu erau îngrădite, unde pentru aceasta cu un ansamblu așa de potrivit, Anica brutarului era artăgoasă și spuza descultă de copii a pantofarului jucau cu dispoziție schimbătoare comedii și drame.

Din ușa deschisă a pantofarului se auzia bătând zi cu zi Fieciar vroia să treacă pe acolo, auzia dela o sută de pași invitația: Rămâi! Rămâi! Și fiecare se opria și schimba noutăți cu pantofarul. Oameni cari se aflau pe un drum mai lung, ce veniau din cariera de piatră sau duceau pe spatele unui căluț de munte cu păr lung porumb la moară, ciobani cari veniau călărind dela poiană cu vre-o însărcinare, dar și țigani pe cari se numesc aici lăutari, și cari veniau sdrențeroși și mahmuri dela vre-o nuntă din munte, nu se opriau numai înaintea colibeii pantofarului, ci intrau și începeau a fuma lulele,

scuipau de trei ori și raportau apoi cu de-amănuntul despre evenimentele din sate și de pe munți. Vecinul brutar cunoștea după gloaba care aștepta sau împovăratul măgar înaintea ușii pantofarului că trebuia să fie o vizită interesantă, și se furișa dacă putea numai s'o facă neobservat de soția sa, de asemenea neobservat de soția sa, de asemenea să se dea plăcerii unei conversații spirituale. Polemica glumeață a bărbaților, devenind din ce în ce mai sgomotoasă, îl ținea adese ceasuri întregi între ciocan și nicovală.

Nu îndrăznesc să pășesc din cadrul acestui tablou: prea mult aș trebui să povestesc de jocul de Dumnică al fetelor, de cântecele nesfârșite ale țaranului pe câmp, de baia flăcăilor goi în râu. Totul ar confirma și aici că viața țaranilor români izvorește din felul lor de a fi fără grijă, cînd străbat nepretențiosul lor drum la toiagul unei smerenii firești, înaintea lui Dumnezeu.

trad. de Hildegard Höchsman

CRONICA

Poesia ziarelor. — În de obște ziarele de tiraj fac rare ori loc literaturii și mai ales literaturii bune. Totuși une ori intilnim în foiletonul vre-unui ziar de provincie cite o bucată literară care se ridică mult de-asupra producției zilnice. Nu ne putem opri să nu semnalăm poesia d-lui Ștefan Bălcești, apărută într'un număr al ziarului „Tri-buna Nouă” din Arad și pe care, pentru sobrietatea și frumusețea versurilor, o reproducem în întregime:

Octombre, Octombre bătrîn cărăuș

*Octombre, Octombre, bătrîn cărăuș
Tu ce zici de vremile-acestea de-acuș?*

*Cu ce mai fii viața atltor boi tari,
Cînd vine căratul și n'ai ce să cari?*

*Odată, pe vremuri, chervanele tale
Gemeau supt povară pe drumuri la vale, —
Și ce voioșie și ce mai bucate
Și ce de chervane în fier ferecate..*

*Pocnînd din harapnic, cu inimă buna,
Mergeai pe-delături prin colbul de lună,
Și cum gemeau boii de trudă la jug,
Plutia parcă'n aier un cînt de bielșug..*

.....
*Inchid acum ochii și văd cum ne vîi
Incins cu mlădițe de vițe de vîi;
La șold ai o ploscă; mi-o 'ntinzi și eu gust..
Ce bună-i grijania de turbure must!*

*Te văd lângă geamuri cum vii să ne pui
S'avem pentru iarnă grămezi de gutui
Și pui pe corlată cu grijă'n chelar
Borcane cu miere și mere de jar*

*Și, plin de răcoare, pe scară, ne-aduci
Panere cu struguri și coșuri cu nuci.*

*Octombre, Octombre din anii mei duși
Ce ialnice-s toamnele-acestea de-acuș!
Pirjol pe ogoare și'n suflete frig
Și nicio nădejde și niciun câștig!*

Mauriciu Jokai de dr. Gheorghe Kristóf. — Cluj. Editura „Minerva”.

D. Gh. Kristóf, profesor la Universitatea din Cluj, n'a făcut numai un act de pietate față de memoria lui Jokai, înfățișându-i publicului românesc cu ocazia centenarului nașterii sale — pe care Jokai l-a zăgrăvit în opera sa —, dar a făcut și o faptă bună, căci, în lupta pe care o duce o parte din intelectualitatea românească pentru înfrățirea culturală româno-maghiară, evocarea figurii literare a lui Jokai devenia o adevărată necesitate.

Jokai e înaintea de toate un scriitor de o rară productivitate. Nici până azi nu există încă o ediție a operelor sale complete. Și iarăși nu există gen literar și domeniu cultural în care Jokai să nu se fi manifestat. Dar Jokai, cu toate infiltările străine și mai ales fra-men pe cari le întâlnim în opera sa, este înaintea de toate un reprezentant al rasei sale. Descendent al nobilimii mijlocii a orașului dunărean Komarom, el a fost în opera sa un exponent al maghiarimii. Debutând la vârsta de nouă ani, el a ajuns la cea de optzeci de ani să realizeze o adevărată enciclopedie literară, căci nu este gen literar, nu este formă publicistică, dela polemica de ziar și până la marea frescă a romanului social, în care să nu se fi manifestat Jokai.

În afară de plăcute și ușoare note biografice, pe care ni le dă Kristóf și din care facem cunoștință cu visătorul copil ciselator singuratec de versuri, cu studentul silitor de mai târziu, care debutează la optsprezece ani cu o piesă de teatru apreciată de criticii vremii, cu avocatul tânăr pasionat totuși de literatură și artă, cu romanticul și revoluționarul spiritual dela Buda-pesta din anii 1848—49, care era să fie victima revoluției dacă n'ar fi întâlnit pe Roza Benke de Laborfalva — vestită actriță a vremii, — cu

care s'a retras într-o modestă și singuratecă locuință din Debrețin, — cartea învățatului dela Cluj e și o încercare de caracterizare literară.

Elementul biografic și mai ales vădită tendință de propagandă pentru marele scriitor ungar domină această încercare de biografie și acest studiu literar. Astfel e redată pe larg activitatea de publicist revoluționar a lui Jokai, activitatea sa politică dela 1850—60, relevând mai ales spiritul său tolerant și împăciuitoare față de naționalitățile din monarhia austro-ungară. De asemenea e redată în trăsături simpatice și caracteristice, viața sa privată din care reținem devotamentul soției sale Roza, care, deși mai în vârstă cu opt ani decît poetul, a știut totuși să aducă în permanență în viața lui sbuciumată o rază de senin și nenumăratele sale călătorii în străinătate.

Prea puțină atenție dă, după părerea noastră, d-l Kristóf operei literare propriu, zise a poetului, rezumîndu-se la caracterizarea celor mai însemnate din scrierile sale, ca de pildă piesele istorice cu caracter romantic și operele în proză. Desvoltîndu-se supt influența literaturii romantice franceze și apoi a literaturii sociale contemporane, Jokai s'a făcut cele bru prin povestiri și nuvele și prin romane dintre care cele mai însemnate sînt „Noul Moșier” și „Trandafirul galben”, în care mai ales se remarcă însușirile lui de psiholog și stilist.

Un întreg capitol închină autorul elementului românesc din scrierile lui Jokai. Întîlnim aci nu numai descrieri pitorești ale naturii ardelenice și ale societății românești în Transilvania, viața aurarilor arudenii, și nu lipsesc din descrierile lui nici figurile istorice ale Românilor, cum nu lipsește nici evocarea lui Avram Iancu.

Studiul d-lui Kristóf este deci o lucrare de propagandă și cu toate lipsurile curat literare și cu toate

stîngăciile de stil, care la o nouă ediție ar putea fi evitate, cartea aceasta va cîștiga desigur simpatia Romînilor pentru scriitorul ungar.

Semnalăm și aici contribuția d-lui Arpad Bitay, care colaborează cu cîteva pagini bine traduse din Jokai.

I. S. G.

Charles Maurras, *Viitorul Inteligenței*. În românește cu o notă introductivă de Tudor Vianu. (Colecția enciclopedică „Cartea Vremii”).

Pentru o primă talmăcire a lui Charles Maurras, în românește, s'a ales bine studiul despre „Viitorul Inteligenței”, (L'Avenir de L'Intelligence), apărut la 1905 în fruntea volumului cu acelaș titlu. Căci în această puternică polemică și lucidă diagnoză a culturii moderne, nu găsim nici atitudinea specială propriu zisă a politicianului Maurras, nu găsim nici resentimentele și nici afecțiunile luptătorului și ziaristului. „Viitorul Inteligenței” este mai de grabă o piatră de bază, sămînța de idealitate care talmăcește sensul acțiunii practice a lui Maurras, un mic compendiu al ideilor sale filozofice. Ce gîndește însă Maurras în ce privește posibila utilitate modernă a unei orientări catolice și regaliste, sînt lucruri pe cari le atinge Maurras aci în chip mai mult incidental. Obiectul principal al lucrării este — după cum rezumă traducătorul în „Introducere” — „analiza condițiilor felurite prin care a trecut scriitorul frances, din vremea clasicismului cînd el era aliațul forțelor de fapt ale regalității, prin veacul al XVIII-lea, cînd i se trezește ambiția de a conduce lumea, până în vremurile noastre, cînd pare a se încovoia tocmai în fața forțelor materiale pe cari a crezut cîndva că le-ar putea conduce”. Îndemînată tradusă versu-nea românească a „Viitorului Inteligenței” poate să găsească mulți cetitori printre intelectualii cari reflectează la soarta pe care li-o rezervă situația lor „în mijlocul civilizației materialiste a timpului”.

L.

Un povestitor modern rus: Alexei Remizov. De un an de zile, Parisul, ținta atîtor omigrări de suflete, adăpostește pe necunoscutul Alexei Remizov, refugiat și el din raiul sovietic, ca atîți alți intelectuali ruși.

O dramă, „Oficiul Diavolilor”, publicată în „Revue de Genève” și cîteva povestiri răzlețe apărute în traducere francesă e și firese

să nu fi avut darul să-l copleșească pe autorul lor de glorie.

Dar îi va veni rîndul.

E și firese.

Nimeni nu poate pretinde că respresintă cu desăvîrșire spiritul unei nații, unei rase: aceasta nu-i este dat nici unui Goethe, unui Voltaire, sau unui Tolstoi; anumiți artiști însă par să condenseze în ei citeva trăsături particulare, caracteristice poporului căruia îi aparțin și din care ne oferă și nouă imagini, e drept, reduse, incomplete, însă cit se poate de isbitoare.

Casul lui Remizov.

Și tocmai caracteristica aceasta, aspectul rusesc, exotismul acesta va face ca Remizov — care acasă la el a fost multă vreme combătut, neînțeleș — să străbată mai repede aiurea.

Remizov se inspiră din poveștile și legendele populare. Asta nu înseamnă numai decît că nu face decît oficiul de transcriitor de colecționar. Ba, chiar dinpotrivă. Pentru că la Remizov nu numai legenda în sine interesează, ci și felul său de-a o reda, pitorescul vestimentului în care o îmbracă, musicalitatea frazei, a cuvîntului. Palpitarea ceia de viață, de frumos, care se înalță dintre rînduri și care-i ridică poveștile pînă la valoarea unor poeme.

Povestea cea mai stranie, cea mai de necrezut ia la Remizov o întorsătură simplă și familiară: ai zice că autorul ne istorisește o întâmplare oarecare cit se poate de firească, pe cînd poveștile cele mai „realiste” cele mai banale, par să ia înfățișarea de legende.

Opera aceasta, așa de populară prin obîrșii, este totuși, prin esență, aristocratică. E o artă de cărturar, de „intelectual”. Poporul rus n-o cunoaște și, chiar dacă i-ai înfățișa-o, n'ar înțelege-o, poate, căci legendele acestea și miturile acestea, supt înfățișarea lor plină de savoare, nu mai trăsesse decît în memoria savanților și a artiștilor, adunători și păstrători de omori, clasă din care face parte cu multă cinste și Alexei Remizov.

C.

Victimele Pamfletului. — S'a întâmplat zilele trecute un incident foarte curios. Doi scriitori de talent au intrat într'o violentă polemică de idei. Dar acum trăim în zodia pamfletului, zodie de literatură unică pentru maltratarea adversarilor. caracterisată prin

abusul violențelor de stil și prin colecția de invective injurioase; cei doi scriitori au fost ei înșiși victimele propriilor lor violențe. Dînd desăvîrșită libertate condeiilor lor sprintene au ajuns repede să uite că meseria de scriitor are și ea oarecare obligații de respect și stimă reciprocă și au căzut în cursa pe care talentul lor de pamfletari le-o întindea. Și astfel publicul cetitor a asistat la un duel cu pretenții ideologice și literare, dar care a degenerat repede într'o pitorească încăerare de cocoși și într'un vesel schimb de insulte. N'au lipsit sub forma figurată a stilului poezie nici injurăturile. Și cînd acestea au fost epuizate, „incidentul” a fost prezentat de către una din victime comisiunii de judecată a Sindicatului presei.

Se zice că discuția a fost violentă și tirzie. În cele din urmă ziarele au publicat un comunicat laconic și caracteristic:

„Ca urmare a acestei cereri și după desbaterile ce s'au făcut (sic), juriul Sindicatului ziaristilor a constatat din expunerile părților că nici una din acuzațiile aduse reciproc nu e întemeiată (?) și a regretat polemica urmată între d-nii Dem. Teodorescu și Nichitor Craintc”.

Cu alte cuvinte Sindicatul în stilul său curtenitor și elegant, a constatat că inviniurile aduse reciproc de cei doi poeți au fost opera unor fantesii inferbîntate și că în fond tot incidentul se reduce la simplă literatură pamfletară. Vor înțelege oare în viitor pamfletarii ce triste victime pot deveni atunci cînd talentul lor coboară ultima treaptă a simțului critice și a răspunderii morale?

S.

„Cyrano de Bergerac”, poemul dramatic al lui Edmond Rostand, s'a reprezentat de curînd la „Teatrul Municipal” din Windhrady (Cehoslovacia) în traducerea d-lui Jaromir Jahn și cu un tînăr actor, d-l Stepanek, în rolul titular. Piesa a avut un foarte mare succes. Nu mai puțin tînărul artist aproape necunoscut, care cu prilejul acesta s'a consacrat, iscînd în presă și printre personalitățile teatrale cehoslovace vii discuții pe tema interpretării ce a dat rolului și a montării cu totul nouă și originale în care directorul de scenă Steiskop a înfățișat poemul atît de specific frances al lui Rostand. De notat că „Cyrano de Bergerac” a mai fost

jucat înainte și pe scena „Teatrului Național”, într'o interpretare și o montare oarecum „slavisate”, e drept — dar, oricum, a fost.

Numai la noi, nu. Într'un rînd a anunțat-o „Teatrul Național” din București. Imediat un teatru particular — care și-a făcut o specialitate din a-și însuși repertoriul celorlalte întreprinderi surori — s'a grăbit s'o anunțe la rîndu-i. N'a jucat-o însă nici unul nici altul.

Și traducerea magistrală a poetului Mihail Codreanu stăruie prăfuită în rafturile librăriilor, după nu știu cîți ani de la tipărire.

*

În timpul verii acesteia *Luigi Pirandello* va face cu trupa sa un turneu prin Europa, jucînd numai piese de ale sale, și ziarul *Vilag* afirmă că prima etapă a acestui turneu va fi la Budapesta.

*

Miercuri 15 Iulie a avut loc inaugurarea cursurilor de vară ale „Universității populare” din Vălenii-de-Munte, care a pășit într'al șaptesprezecelea an de funcționare.

D-l profesor Neculai Iorga a deschis festivitatea cu o cuvîntare arătînd rostul acestor cursuri cel dinainte de războiu și cel de acum, după marele eveniment, cînd noi induiri reclamă o călăuzrie morală nouă.

Seara a avut loc în sala de cursuri o pitorească șezătoare, la care au fost mult admirate — și vor rămîne, hotărît, în amintirea celor cari au fost de față — corurile și dansurile naționale executate de un grup de învățători din județul Suceava.

Abonamentele la **Universul Literar**, **Ziarul Științelor Populare** și **Veselia** fiind cu premii se fac **numai pe un an și costă 210 lei fiecare.**

Universul Literar

Cuponul Nr. 15.

Strângeți complet aceste cupoane și veți lua parte la premiile „Universului” printre cari **2 CASE.** și **2 VILE.**

— Tragerea în toamnă —
Citiți în „Universul” lista premiilor.